CAPITOLUL VIII

FONDAREA ŞI ORGANIZAREA BISERICII

I. – *Christos nici n-a fondat, nici n-a voit Biserica.* – Apostolii galileeni nu par, nici ei, a se gîndi la aceasta. – Tăcerea textelor evanghelice. – Legenda întîietății lui Petru. – Fără a vrea, apostolii au pregătit Biserica. – Corpul credincioşilor şi Biserica lui Dumnezeu. – Ce știe Paul înainte de orice organizare ecleziastică. – Cum se impune necesitatea unei astfel de organizări. – Ideea de Biserică la începutul secolului al II-lea.

II. – *Originea Bisericilor regionale.* – Modelele pe care acestea le urmează pentru a se organiza. – Asociații păgîne şi sinagogi. – Necesitatea creează funcțiunile. – Viteza de mișcare. – Diferite acțiuni care favorizează instalarea unui cler şi apariția episcopatului.

III. – *Episcopatul monarhic*. – Originile sale. – Dispariția episcopatului plural; cauze. – Apărarea împotriva ereticilor şi respectul pentru tradiția apostolică. – Episcopul, președinte al *presbyterion*-ului. – Teoria lui Ignatius. – Cauzele exterioare care favorizează împlinirea sa. – Listele episcopale.

IV. – *Alegerea episcopului.* – Condiții de eligibilitate. – Puterile episcopului. – Limitele acestora. – Rezistențe în cadrul clerului. – Constituirea de *ordo clericalis*. – Gradele sale. – Distincția - la nivelul poporului creştin – a clericului de laic.

V. – *Ideea catolică de Biserică*. – Principalele sale componente. – Rolul Bisericilor apostolice. – Poziția unică a Bisericii de Roma. – Biserica în pragul secolului al III-lea.

I

Christos nici nu a fondat, nici nu voit Biserica. Acesta este, poate, adevărul cel mai cert care se impune oricui la studiul fără prejudecăți al textelor evanghelice şi, pentru a fi complet, presupunerea contrară constituie, din punct de vedere istoric, o absurditate, orice iscusință a teologilor rămînînd neputincioasă. Atît de puțin cît cunoaştem învățătura lui Isus, ea ne apare mai întîi ca o reacție împotriva legalismului îngust şi a ritualismului absorbant, care nu ar putea fi susținute dacă nu ar constitui indispensabilele fundamente ale oricărei vieți cu adevărat ecleziastice. Aceasta ne apare, aşadar, ca o încurajare energică spre *efortul personal*. Individul trebuie să se ridice spre Tatăl său care este în ceruri, prin încredere şi iubire –fără îndoială–, însă, de asemenea, prin *pocăință*, prin amendarea decisivă a viciilor sale şi prin curățarea conştiinței sale, precum şi prin exaltarea voinței sale. În principiu, tocmai aici se află contrariul psihasteniei ecleziastice. În plus, dacă ne amintim, Isus aştepta iminenta

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

împlinire a Împărăției, speranță care trebuia să îndepărteze de spiritul său orice idee de a organiza viitorul terestru al discipolilor săi. În sfîrşit, neuitînd că el era evreu, perfect supus Legii religioase a lui Israel –chiar cînd o contraria în aparență, pentru a o lărgi în realitate, în conformitate cu ceea ce credea el a fi adevăratul ei spirit– vom ajunge să înțelegem de ce nu-şi putea opri gîndul, fie şi pentru o clipă, asupra reprezentării a ceea ce noi numim Biserică.

Dacă se admite că el a acordat celor doisprezece vreo autoritate –şi asta încă, rămîne o problemă–, aceasta nu a putut fi decît un soi de delegare în locul său pentru a predica Împărăția şi pocăința –după cum el însuşi făcea. Nu a făcut din ei *preoți*, de care nici nu avea vreo nevoie. Dacă îi privim pe apostoli acționînd după moartea Învățătorului lor, constatăm că nici ei nu se gîndesc mai mult să fondeze Biserica, rămînînd foarte ataşați de religia evreiască, practicîndu-i în mod riguros cultul. Pentru ei, de asemenea, viitorul îl reprezintă Împărăția, iar nu Biserica.

Textele evanghelice nu pun niciodată în gura lui Isus expresia „Biserica mea", sau „Biserica Tatălui", cu excepția unui singur pasaj în care citim: „*Tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica mea şi porțile iadului nu o vor birui. Ție îți voi da cheile împărăției cerurilor; dacă vei lega pe pămînt, va fi legat în ceruri, iar dacă vei dezlega pe pămînt va fi dezlegat în ceruri*" (*Mt.* 16, 18-19). Autenticitatea acestei celebre şi exploatate spuneri, însă, pare imposibil de susținut, în afară de cazul în care admitem că Christos a putut, într-un ceas de rătăcire profetică, să-şi renege învățătura, opera, misiunea, şi chiar pe el însuşi[121]. Textele şi faptele probează pînă la evidența cea mai clară că întîietatea apostolului Petru –pe care Isus este pus să o proclame în textul lui Matei– nu a existat, şi că discipolii care s-au grupat în jurul lui, al lui Ioan şi al lui Iacob, „fratele Domnului", doar l-au onorat şi ascultat ca pe un om mare prin încrederea şi prietenia Învățătorului.

Şi totuşi, fără a vrea şi fără a şti, apostolii au pus fundamentele Bisericii, iar cînd, mai tîrziu, *tradiția apostolică* va trece drept normă supremă şi

[121] Ch. Guignebert, *La primauté de Pierre et la venue de Pierre à Rome*, Paris, 1909, primele trei capitole. (n.a.)

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

infailibilă înaintea oricărui adevăr ecleziastic, aceasta va fi ca efect al unei exagerări, iar nu al unei pure invenții.

Mai trebuie explicat aici un fapt. Se poate spune că *ideea de Biserică* se naşte din transplantarea speranței creştine a Palestinei pe teren grecesc şi din universalizarea sa. Oricît de precară ar considera oamenii viața lor pe pămînt, nu se poate ca ei să nu se simtă uniți, şi mai mult sau mai puțin solidari, din momentul în care se leagă de aceeaşi speranță de viitor şi cînd –pentru a realiza acest lucru– sînt obligați să iasă din cadrele vieții lor religioase anterioare. Or, foarte repede, convertiții din sinagogile răspîndite pe sol străin sînt alungați de evreii „cu inima împietrită", şi la fel se întîmplă cu convertiții dintre prozeliți. Păgînii pe care îi cîştigă religia abandonează templele şi se unesc cu toții într-un cult închinat *Domnului Isus*. Cu siguranță, cultul este încă foarte rudimentar, însă deja cuprinde reuniunea fraternă (între ei, credincioşii se numesc *frați*), rugăciunea în comun, un rit de inițiere –botezul– şi un rit de comuniune între inițiați (din acest punct de vedere, credincioşii se desemnează *sfinți*), şi de comuniune cu Domnul, la masa sa. Toți oamenii care „*invocă numele Domnului nostru Isus Christos*", care îşi pot spune *sfinți* şi care, întru el, sînt *frați*, oriunde locuiesc, fac parte din *Biserica lui Dumnezeu*, adică, deşi dispersați pe o întindere mare, ei formează în ochii lui *adunarea* ideală a aleşilor săi.

Aceasta este o noțiune pe care Paul o exprimă cu o claritate extremă, şi cred că atunci cînd vorbeşte despre „*Biserica lui Dumnezeu care este în Corint*", trebuie înțeles nu doar o grupare organizată, o comunitate ecleziastică stabilită în Corint, ci *fărîma din Biserica universală a lui Dumnezeu*, care se află în acest oraş. Cred că mă voi face pe deplin înțeles spunînd că ideea mistică de Biserică *întru* Dumnezeu s-a născut de la sine, în spiritul unui om precum Paul, din *fapt*, şi în mod inevitabil, încă înainte de a se pune problema unei organizații ecleziastice regionale. În vremea în care apostolul deja vorbeşte despre Biserica lui Dumnezeu, epistolele sale ne dovedesc că comunitatea din Corint trăieşte încă în plină anarhie

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

pneumatică[122], adică ea se guvernează urmînd sugestiile hazardate ale inspiraților. Se ştie că inspiraţii sînt duşmanii înnăscuți ai oricărei preoțimi; Biserica încă nu are o preoțime.

Această viață este de înțeles de-a lungul întregii prime perioade de entuziasm şi de iluzii, cînd, în fiecare sîmbătă seară, *sfinții* sperau că aurora de a doua zi va marca marea zi a *întoarcerii* Domnului, atît de fierbinte dorită. Pe măsură ce treceau săptămînile, lunile şi anii, însă, fără ca această fericită *parousie* să se petreacă, încep a se manifesta inconvenientele anarhiei, în timp ce uniunea fraternă se întăreşte, separația *sfinților* de restul lumii religioase înălțîndu-le speranța salutistă la demnitatea unei religii autonome. Atunci apare necesitatea de a gîndi la organizarea comunității regionale şi, totodată, începe lucrul invers celui care s-a împlinit în spiritul lui Paul: fiecare grup local de frați devine o Biserică, iar Biserica lui Dumnezeu este ansamblul acestor Biserici regionale, care îşi corespund, se încurajează şi se susțin unele pe altele. Aşadar, ea tinde, *mai întîi*, la a nu mai fi doar o expresie mistică a realității, ci un fapt în oarecare măsură palpabil. *Apoi* –şi pentru un viitor mai îndepărtat, însă inevitabil– ea tinde să-şi caute, ca fapt general ce este, o realizare materială, o organizare care să o consacre.

Dacă ne plasăm la începutul secolului al II-lea, putem observa că ideea paulinică a uniunii în Dumnezeu a tuturor creştinilor este perfect întemeiată şi că ea se întăreşte din convingerea că nu există cu adevărat decît o singură doctrină bună şi mîntuitoare, comună tuturor, şi al cărei statornic fundament trebuie căutat în *tradiția apostolică*. Toți admit că depozitul acesteia se află în *Bisericile apostolice*, adică acelea care trec drept întemeiate din inițiativa unui apostol. În fapt, Biserica nu este încă decît *fraternitatea* dispersată în Bisericile regionale, însă se dovedeşte că creştinii nu iubesc solitarii şi că, atît din punctul de vedere al consolidării doctrinei,

[122] Prin distincția „pneumatic" / „hylic", gnosticii ierarhizează ființele umane în funcție de calitatea şi de puritatea pneumei care le constituie. Clasa superioară este cea a pneumaticilor care, prin cunoaştere, se sustrag lumii materiale, preocupările lor fiind în sfera vieții spirituale. Pentru această distincție, în Biblie, vezi şi *Osea*, 9, 7-8, *Gal*. 6,1, dar şi *1Cor*. 2, 14-15; 15, 16. (n.trad.)

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

cît şi din cel al rezistenței la dușmanii care o amenință, ei au simțul grupării. Prin urmare, ei nu concep ca o Biserică, deşi perfect independentă şi stăpînă a destinelor sale, să trăiască izolată de altele, după cum nu concepeau nici ca un *frate* să se separe de comunitatea oraşului în care trăieşte. Fraternitatea creştină, însă, Biserica lui Dumnezeu n-a căpătat încă nici o organizare care să o materializeze, astfel că un observator din afară, un păgîn, nu vede încă decît Biserici particulare.

II

Originea acestor Biserici particulare conține cîteva elemente de obscuritate. Dacă vrem să ne dăm seama cît de cît de ceea ce a fost ea, să ne îndepărtăm mai întîi spiritul de ideea catolică a uniformității, a regularității, a fixității. Multă vreme, au existat, de la o comunitate la alta, diferențe destul de însemnate şi, dacă toate au sfîrşit în cele din urmă prin a evolua în aceeaşi direcție, acest fapt nu s-a petrecut în acelaşi fel.

Nu este nevoie să căutăm prea departe cauzele care au reunit pe oamenii legați de aceeaşi credință: confreriile religioase erau în spiritul şi în practica antichității. Necesitatea de a face front împotriva ostilității evreilor –foarte repede activată– şi grija traiului –foarte presantă la numeroşii săraci pe care speranța creştină îi atrase la început– ajung pentru a explica constituirea comunităților. Pericolele anarhiei, şi cele –cîtuşi de puțin mai mici– ale *pneumatismului*, adică ale inspirației directe luate ca ghid de acțiune, confuzii foarte supărătoare şi inevitabile în absența unei discipline organizate, împinseră în mod firesc aceste prime *fraternități* la a-şi constitui un guvernămînt.

Modelele nu le lipseau deloc. În cele două jumătăți ale imperiului roman, cea greacă şi cea latină, existau de mult timp asociații sau corporații religioase constituite pentru o operă comună, de pietate sau caritabilă, *thiases* şi *éranes* în prima, dincolo *collegia* şi, mai ales, *collegia tenuiorum*, adică asociații ale oamenilor de jos. Acestea îşi aveau propriii administratori aleşi, casă de bani proprie, alimentată prin cotizații şi supravegheată de delegați speciali. Pe de altă parte, deja ştim că evreii din *diaspora* se

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

grupaseră, peste tot unde se întîlniseră –nu erau prea mulți–, în sinagogi[123], poate în mod diferit, însă cu regularitate constituite şi organizate. Creştinii care proveneau dintre gentili sau din iudaism, ştiau, aşadar, cum trebuie făcut pentru a se guverna.

Este probabil ca cele două influențe, cea a asociațiilor păgîne şi cea a colegiilor evreieşti, să se fi exercitat împreună asupra lor, una mai profund decît cealaltă, după loc şi împrejurări. În mod natural, funcțiunile sînt impuse de necesitate, iar numele funcționarilor sînt, şi ele, împrumutate din limbajul curent: astfel, înainte de a însemna 'preot', 'episcop', respectiv 'diacon', *presbyteros* însemna 'bătrîn', *episcopos* însemna 'supraveghetor', *diaconos* însemna 'servitor'. Există preocupări –manifestate cu mai mult sau mai puțin sîrg şi succes– față de nevoile instruirii convertiților, ale menținerii ordinii, bunelor obiceie şi tradiției religioase sănătoase, ale asigurării cultului, în sfîrşit, ale hrănirii celor nevoiaşi.

Este destul să citim de la un capăt la altul *Faptele*, *Epistolele* paulinice şi cele trei scrisori pseudo-paulinice –cu mult posterioare lui Paul, care se numesc *Pastorale*[124]– pentru a înțelege cu ce rapiditate se succede această organizare, imediat ce a început. La sfîrşitul primului secol, deja se întrevăd –mai puțin în cîteva Biserici– un *episcop* unic, *supraveghetor* general al întregii comunități, adică pe punctul de a lua sub autoritatea sa toate funcțiile, iar alături de el *presbyteri*, specializați în funcțiunile spirituale, şi *diaconi*, învestiți cu funcții materiale.

Ceea ce consolidează şi conturează toate aceste organe fixe şi stabile, este, mai întîi, neîncrederea crescîndă şi, probabil, justificată, față de inspirații itineranți care, sub numele de *apostoli*, de *profeți* sau de *didascali*, păreau să fi exercitat o influență ridicată asupra comunităților, în prima perioadă a existenței acestora. La aceasta se adaugă diminuarea autorității inspiraților locali. Apare plictiseala de excepțional şi incoerent, căci religia marii mase de oameni aspiră în mod natural spre fixitate, care, pentru ea, este sinonimă cu adevărul. *Darurile* pe care Spiritul le răspîndise, după voia

[123] În fond, cuvîntul συναγωγὴ are acelaşi sens cu ἐκκλησία şi se întîmplă ca în secolul al II-lea, cel dintîi încă să servească la a desemna adunarea creştină. (n.a.)
[124] Cele două epistole către Timotei şi cea către Tit. (n.a.)

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

toanelor sale, asupra unui număr mai mare sau mai mic de *fraţi*, nu dispar, de altfel, ci se îndreaptă către episcop şi îi întăresc autoritatea –aceasta este încă o dată dorinţa şi începutul ritualismului, pe care mediul îl impune şi care reclamă *specialişti*. În sfîrşit, există ideea –foarte răspicat susţinută– că păstorii sînt responsabili, în faţa Domnului, de turma care le-a fost încredinţată; iar responsabilitatea presupune autoritate!

Aceste acţiuni diferite se acordă în tendinţa lor de a confunda, în aceleaşi persoane, funcţiunile, mai întîi distincte, de instrucţie, de edificare şi de administrare, sau cel puţin de a acorda autoritate asupra lor unei singure persoane. Acesta este *episcopul monarh*. Apariţia şi triumful episcopatului monarhic constituie prima mare etapă de organizare a Bisericii, fapt care, de-a lungul secolelor, a avut consecinţe incalculabile asupra existenţei acesteia[125].

III

Cuvîntul *episcop* (*episcopos*)[126] –am spus deja– semnifică ‘supraveghetor’ şi cu acest sens era uneori folosit în asociaţiile păgîne ca echivalent pentru *epimeletes*, care înseamnă ‘comisar, intendent’ şi, în unele cazuri, ‘director’, însă de fiecare dată implicînd ideea ‘supraveghere’. La origine, episcopii, *căci existau mai mulţi în fiecare comunitate*, nu se

[125] J. Réville, *Les origines de l’épiscopat*, Paris, 1894. (n.a.)

[126] Înainte de creştinism, termenul *episcop* desemna un funcţionar civil, cu rol de administrator sau supraveghetor, din orice domeniu (finanţe, armată etc.). De altfel, primii episcopi ai comunităţilor creştine aveau îndatoriri şi rol de acest fel, fiind administratorii respectivelor comunităţi, aleşi de către adunarea credincioşilor. Treptat, pe măsura accentuării condiţiilor de moralitate şi de credinţă, a diversificării sarcinilor, precum şi a constituirii unei ierarhii tot mai clar stratificate şi a preluării de către aceştia a celei mai înalte poziţii din ierarhie, episcopul devine îndrumător spiritual. Totodată, în lipsa unui canon şi a unor dogme clare, episcopul devine încă şi mai important în viaţa comunităţii, asta însemnînd nu doar o creştere a autorităţii sale şi a solicitărilor la care este supus, dar şi apariţia nevoii unei surse de autoritate. În acel moment, aceasta încă nu putea fi Biblia, ci tradiţia orală. În consecinţă, autoritatea sa decurge din legătura cu apostolii (încă o cauză pentru care comunităţile trebuiau să îşi caute o astfel de ascendenţă), învestirea episcopilor făcîndu-se de mai mulţi episcopi, deja consacraţi. (n.trad.)

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

ocupau nici cu educarea, nici cu vreun alt fel de zidire, decît cel dat prin bunul exemplu personal. Ei se ocupau cu menținerea și întărirea Bisericii în practica bunelor obiceiuri și a preceptelor adevăratei credințe, și aveau autoritate asupra a ceea ce s-ar putea numi *factorul temporal* al comunității. Cele mai vechi texte îi apropie de *diaconi* și nu de *presbyteri*, mic fapt semnificativ în ceea ce privește originile și caracterul funcțiunilor lor prime.

De cum dispare episcopatul plural, autoritatea lor începe a se dezvolta foarte repede. Nu știm prea bine cum s-a înfăptuit această operațiune, dar putem observa cauzele care au făcut-o necesară. Într-o vreme în care simbolul credinței era încă prea puțin încărcat de dogme, și în care –datorită sugestiilor mediului sincretic– se exercita, cu o vigoare extremă, o redutabilă tendință de augmentare –prezentă în majoritatea religiilor–, era indispensabilă organizarea unei apărări vigilente a turmei, împotriva „lupilor" din afară și a celor dinăuntru, adică a *ereticilor*[127]. Apărarea, însă, părea mai promptă și mai eficace dacă o avea în sarcină un singur om. Concentrată astfel, autoritatea care fortifică buna ordine și asigură disciplina milei, pare mai eficace. Altminteri, asociațiile păgîne și comunitățile evreiești înclină îndeobște să-și constituie o *prezidență*, care să asigure unitatea de acțiune în grup și să-i simbolizeze unirea. La *frații* creștini, credința se răspîndește foarte repede, astfel încît apostolii au prevăzut dificultățile pe care le aveau de întîlnit Bisericile, ei fiind aceia care, pentru a le prevedea, au instituit episcopatul. Fiecare comunitate este concepută ca un soi de rezumat al Marii Biserici a Domnului, iar episcopul îi este în mod legitim capul, precum Christos este capul Bisericii sale. În sfîrșit, de cum se dezvoltă ritualismul, printr-o asimilare –forțată în oarecare măsură, dar inevitabilă– cu Marele Preot evreu, episcopul devine președintele *liturghiilor*.

După cum se vede, există destui factori –avînd origini și sensuri diferite– care concură la a concentra puterea episcopală în mîinile unui singur episcop. De altfel, din ziua în care el este singur în funcțiunea sa,

[127] Cuvîntul *eretic* apare pentru prima dată în *Epistola către Tit*, 3, 10: αἱρετικὸν ἄνθρωπον. Ereticul este, din punct de vedere etimologic, 'cel care alege', dar, în fapt, în vremea la care facem referire, este mai ales 'cel care adaugă' nemăsurat. (n.a.)

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

acesta nu devine astfel stăpîn absolut în Biserica sa, de-a lungul timpului, mai mult sau mai puțin îndelungat, în funcție de loc, el apărînd ca preşedinte al *presbyterion*-ului, adică al consiliului pe care îl formează presbyterii. Aceasta, însă, nu este decît o etapă, iar anumite Biserici din Asia au depăşit-o încă de la începutul secolului al II-lea. În această vreme, Ignatius de Antiohia[128] îl proclamă pe episcop reprezentant al lui Dumnezeu în Biserică, nimeni nu trebuie să facă nimic în afara sa, o acțiune în alt fel însemnînd a-l servi pe diavol. Fără îndoială, în mod tacit este înțeles că episcopul însuşi acționează mereu în acord cu presbyterii şi diaconii, însă la sfîrşit Ignatius scrie: *„Să aveți ochii ațintiți asupra episcopului, pentru ca Dumnezeu să vă privească"*, şi *„Este bine să fie onorat Dumnezeu şi episcopul!"*[129] Mai departe, este greu de mers.

Cam prin jurul anilor 130-150, monarhismul episcopal se impune succesiv tuturor Bisericilor, iar triumful său este favorizat şi fortificat de crize de diverse genuri pe care le traversează Biserica începînd din acest moment: persecuții care decimează şi dispersează „turma" –care, mai ales, lasă în urma lor numeroşi apostați nerăbdători să se întoarcă la cuibul lor, şi care nu pot fi primiți fără precauții– şi erezii –născute, mai ales, din combinații sincretiste între afirmațiile fundamentale ale religiei, din vechi mituri orientale şi din speculații ale filosofilor greci (foarte periculoase la început, pentru că seduceau pe frații „intelectuali", mai tîrziu pentru că

[128] Ignatius de Antiohia (a doua jumătate a sec. I), episcop martir, autor al unor texte teologice privitoare la rolul episcopilor şi conținînd elemente de ecclesiologie. Mai multe elemente (se spune că ar fi fost unul dintre copiii ținuți în brațe de Isus, sau că ar fi fost elev al apostolului Ioan) viața sa ascetică, precum şi multe dintre ideile sale au făcut ca, în primele secole, să se bucure de autoritate în sînul Bisericii. Scrisorile sale, adresate diferitelor comunități creştine, oglindesc evoluția creştinismului, problemele comunităților din vremea sa, precum şi soluțiile venite din partea lui Ignatius de Antiohia. El se arată a fi un susținător al instituției episcopatului, sprijinită de către preoți şi diaconi. Episcopul este văzut ca vicar al lui Dumnezeu, iar adunarea preoților ca ținînd loc celei a apostolilor. Tot el, pledează în direcția sărbătoririi zilei Domnului duminica, iar nu sîmbăta. De asemenea, Ignatius de Antiohia utilizează termenul *catolic* 'universal', cu referire la Biserică, într-un fel care arată că acest uz al termenului deja exista. (n.trad.)

[129] *Ad Polycarpus*, 6, 1; *Ad Smyrneos*, 9, 1. (n.a.)

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

linguşeau pe cei mistici, dar şi pe toţi cei atraşi de aparentul realism al operaţiilor magice). De altfel, puterea exemplului reduce foarte repede rezistenţele pe care unele sau altele dintre Bisericile particulare le pot opune mişcării episcopale şi spre începutul secolului al III-lea se admite curent printre creştini că unitatea de organizare, paralelă unităţii de credinţă, este tot atît de necesară.

De acum înainte, faptul împlinit este utilizat din plin ca modalitate de justificare. Cu toţii încearcă să se convingă că episcopatul monarhic a fost instituit de apostolii înşişi, şi fiecare Biserică produce o listă de episcopi care urcă pînă la apostolul fondator, sau, în lipsă de apostol, pînă la discipolul unui apostol, ori pînă la un delegat al unei Biserici apostolice, considerat ca fondator. Simbolul autorităţii episcopului, este catedra (*cathedra*) la care se consideră că a stat întreaga suită a predecesorilor săi. Cînd se spune, de exemplu, „catedra lui Petru", se înţelege 'autoritatea episcopului de Roma'. Principiul acestei autorităţi este, de fapt, *tradiţia apostolică*, în aceeaşi măsură ca şi regula de credinţă. Doar mai tîrziu îşi va căuta episcopatul monarhic justificarea în diverse texte din Evanghelie şi mai ales în cel din *Mt.* 16, 19: *„Ţie îţi voi da cheile împărăţiei cerurilor; dacă vei lega pe pămînt, va fi legat în ceruri, iar dacă vei dezlega pe pămînt va fi dezlegat în ceruri"*.

IV

Episcopul monarh este ales de popor şi *ordonat*, adică instalat în *ordo sacerdotalis*, de către episcopii din vecinătate. Teoretic, poporul alege pe cine vrea, dar –fără a pune la socoteală influenţa legitimă şi, în mod obişnuit, capitală a sugestiilor venite de la presbyteri şi de la diaconii Bisericii– încep deja să se observe tentative de a-l sustrage alegerii. Uneori, se vede cîte un episcop desemnîndu-şi urmaşul sau un grup de episcopi exercitînd autoritatea asupra unui scaun episcopal vacant, dar acestea sînt, încă, excepţii care se justifică prin circumstanţe particulare.

Condiţiile de eligibilitate sînt încă destul de largi: se doreşte ca viitorul episcop să fie de bună moralitate –garantată prin căsătorie sau văduvie– şi să aibă o credinţă solidă, deci nu prea nouă. Calităţile intelectuale rămîn în

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

plan secund, iar vîrsta nu are încă mare importanță, dar se cer –fără prea multă insistență, de altfel– aptitudini fizice generale potrivite funcției. Nici o condiție exclusiv ecleziastică nu se impune, şi înțeleg că sufragiul popular se poate îndrepta asupra unui simplu *frate*. Episcopii, însă, cel puțin, prezintă deja tendința de a cere trecerea prealabilă prin alte funcții ale Bisericii, lucru destul de prudent.

Încă din aceste timpuri îndepărtate –cu toate că postul devine destul de primejdios uneori–, există prea ades competiții şi intrigi pentru a-l obține; se vede că acesta are cu ce flata spiritul de dominație inerent omului, de care însuşi Christos –dacă privim Evanghelia– nu-i putuse feri pe apostoli. Episcopul era considerat răspunzător în fața lui Dumnezeu cu credința, moravurile şi disciplina Bisericii sale, chiar această responsabilitate serioasă îl făcea mai mare în ochii altora şi în cei proprii. În adevăr, direcția religioasă şi morală a comunității îi aparținea, şi de asemenea puterea disciplinară şi de penitență care, la început, aparținea adunării *fraților*. El era cel care suprima comunitatea, adică expulza practic din comunitate, excluzînd de la masa euharistică pe păcătosul socotit a fi compromițător. El dirija clericii, administra finanțele, stabilea ajutoarele şi pomenile şi, la nevoie, juca rolul de judecător de pace între oile sale. Totodată, dispunea de puterea riturilor sacramentale, el administrînd botezul şi consacrînd euharistia. Din toate aceste funcții, cu siguranță că aceasta îi aducea cel mai mare prestigiu. Din acest punct de vedere, importanța sa va creşte chiar, pe măsură ce se va implanta mai mult în rit ideea magică a caracterului misterios şi atotputernic al sacramentului. Dacă la toate acestea, adăugăm şi datoria ca episcopul să viziteze bolnavii şi să consoleze pe cei îndurerați, vom putea cîntări amploarea rolului său şi a tuturor aspectelor autorității sale.

În realitate, această autoritate nu avea altă limită decît propriul său abuz, care provoca rezistențe în rîndul clericilor şi în cel al credincioşilor şi, la nevoie, un fel de grevă care obliga pe imprudent la a se demite din funcția sa, ori pe episcopii care îl instalaseră să-l deposedeze de ea.

De altfel, oricît de puternic ar fi la el acasă, episcopul nu reprezintă nimic în Biserica de alături, nimic altceva decît un frate care este perceput

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

ca onorabil, însă care, aici, nu poate nici măcar să ia cuvîntul fără invitația expresă a episcopului local. Legal, fiecare Biserică este complet independentă încă, şi liberă să-şi regleze credința şi disciplina, aşa cum înțelege. Totuşi, pericolul acestei autonomii în izolare apăruse deja, în mod limpede. Dacă ar fi durat, Biserica catolică nu s-ar fi realizat niciodată, iar creştinii s-ar fi risipit în secte minuscule. Practica îndreaptă în mod fericit legea. Mai întîi, fiecare Biserică se preocupă de ceea ce face vecina sa. Cele mici, mai ales, iau exemplul celor mari; credincioşii circulă de la una la alta şi crează între ele legături, uneori destul de strînse; episcopii se vizitează treptat şi, mai ales, îşi scriu; în situațiile încurcate se reunesc deja în grupuri mici şi se consultă. În felul acesta, autoritatea episcopului monarh devine cu adevărat –în fapt şi de drept– fundamentul esențial al organizării catolice, cu mult timp înainte de a se pune problema unui papă.

Episcopul va triumfa destul de uşor asupra laicilor, pe care îi va deposeda de drepturile pe care aceştia le exercitau în comunitatea primitivă. Nu le-a fost la fel de uşor şi celorlalți funcționari ecleziastici: presbyteri şi diaconi. Avem proba rezistenței tenace, de fapt, inutile, mai întîi pentru că aceste funcții rămaseră izolate şi incoerente, apoi, şi mai ales, pentru că nu-şi găsiseră temeiuri fondatoare, principii şi rațiuni comparabile celor care susțineau episcopatul monarhic.

După victoria sa definitivă, ceilalți funcționari ecleziastici –*clerul*, cum se va spune abia în secolul al III-lea– formează alături de acesta un *ordin*, o categorie specială în corpul credincioşilor. Se intră în acest *ordin* prin *hirotonisire*[130], de care episcopul dispune practic ca un stăpîn, şi care nu este

[130] În original, *ordination*. Termenul *ordinatio* se referă la integrarea unei persoane în corpul ecleziastic, prin cel de-a şaptelea sacrament. Serviciul este oficiat de către episcop, sub o formă sau alta episcopul fiind singurul care are învestitura necesară în aces scop (în mod normal –pentru că au existat şi excepții– arhiepiscopii, mitropoliții, cardinalii, patriarhii, papii, sînt, în esență, episcopi). Fie că este vorba despre Aaron şi fiii săi (*Ex*. 29, *Lev*. 8), despre neamul leviților, ori despre diaconii, preoții şi episcopii creştini, sacerdoțiul este un sacrament cu caracter veşnic, care presupune jurăminte şi ritualuri, recunoaştere din partea episcopului, precum şi recursul la primul preot menționat în Biblie, misteriosul Melchisedech, rege şi sacerdot al lui Dumnezeu (*Gen*. 14, 18-20, reamintit în *Ps*. 109, 4; *Evr*. 7, 11 etc.). Mai mult, administrarea tuturor celorlalte şase sacramente poate fi făcută doar

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

încă decît *instalarea* în funcțiuni speciale. Puțin cîte puțin, pentru fiecare funcțiune, instalării i se va asocia un ceremonial particular, precum şi ideea unei misterioase conferiri de aptitudine, care va deveni sacramentul *ordinului*. Deocamdadă, însă, nu sîntem decît în secolul al II-lea.

În acest *ordin* clerical (*ordo clericalis*) remarcăm *diaconii* care încă mai trebuie numiți după episcop, întrucît ei sînt ajutoarele sale, ochii săi –care privesc şi îl informează– şi mîinile sale –care acționează. Mai tîrziu (*Const. apost.* 2, 30)[131] vom regăsi acest *tip* de raport între episcop şi diaconi în relația dintre Moise şi Aaron. Încă devreme, se vede apărînd în marile Biserici un diacon şef, *arhidiaconul*. De prin secolul al IV-lea, se va întîmpla ca diaconii să refuze să accepte subordonarea ierarhică față de preoți şi, în principiu, vor avea dreptate, deoarece, la început, funcțiile lor nu erau deloc inferioare celor ale presbyterilor; ele erau de o altă natură şi era mai potrivit să se vorbească de paralelism, nu de subordonare. Timpul, însă, a şters treptat aceste diferențe fundamentale, atît de bine încît conciliile din secolul al IV-lea socoteau de-a dreptul criticabilă şi oarecum scandaloasă atitudinea diaconilor care nu voiau să se încline înaintea preoților şi să se cuminece după aceştia.

Preoții (*presbyterii*) par a fi apăruți din sfatul bătrînilor sinagogii evreieşti (*sanhedrin*)[132]. Ei formează mai întîi consiliul comunității, pe care, în fapt, o conduce. Funcțiunile lor în domeniul spiritual se precizează lent, iar după apariția episcopatului monarhic, ei devin delegați şi, la nevoie,

---

de către sacerdoți consacrați prin *ordinatio*, această misiune fiindu-le încredințată bărbaților de capul Bisericii, care este Isus Christos. (n.trad.)

[131] Constituțiile apostolice constituie o culegere de texte privitoare la doctrina creştină, la liturghie şi la disciplina ecleziastică şi aparțin creştinismului antic (secolul al IV-lea), fiind un ghid atît pentru clerici, cît şi pentru laici. În antichitate, se considera că acestea reprezintă opera apostolilor, fiind transmise papei Clement al II-lea (1005-1047), lucru care, însă, nu s-a demonstrat, îndoielile –venind chiar dinspre Biserică– fiind întemeiate. Chiar astfel, textele au fost socotite ca avînd valoare de documente istorice şi au inspirat legislația ecleziastică. (n.trad.)

[132] Sanhedrinul era o adunare a 23 de judecători, care exista în orașele Israelului. La nivel central, marele sanhedrin reprezenta curtea supremă de justiție, constituită din 71 de judecători. (n.trad.)

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

supleanții episcopului în toate funcțiunile din acest domeniu. De aceea, ei se consideră superiori diaconilor, care au fost îndreptați, aproape exclusiv la început, către nevoile administrării materiale.

Pe măsură ce se dezvoltă, viața rituală și ecleziastică adaugă puțin cîte puțin diaconilor și preoților, în *ordo clericalis*, diverși funcționari specializați și subalterni: exorciști, acoliți, lectori, ușieri, pe care îi observăm în funcție încă de la începutul secolului al III-lea, sau înainte. Episcopul îi alege și se stabilește progresiv obiceiul de a considera aceste funcții accesorii ca fiind destinate să încerce și să fortifice vocațiile, uzul lor real găsindu-se, apoi, în diaconat, preoție și chiar episcopat. Desigur, toți aceşti clerici trebuie să aibă moravuri ireproşabile, însă ei se pot căsători, chiar după *ordinatio*.

Clerul din aceste vremuri cuprinde și femei. Sînt numite *diaconese*, *văduve* sau *virgine*, și nu sînt ușor de distins funcțiile particulare corespunzătoare acestor trei desemnări, nici de a le preciza pentru vreuna. Se înțelege doar că aceste femei atașate Bisericii nu învață pe alții, ci servesc. Ele par a fi ajutoarele episcopului, cînd acesta este obligat să se ocupe de *surori* în comunitate. Neîncrederea față de tentația sexuală pare să fi fost extremă printre creştini, iar ea se sprijină pe experiență, motiv pentru care se iau măsuri de precauție –uneori cam puerile– spre a-i proteja pe clerici.

Teoretic, toți aceşti clerici trăiesc din altar, adică din darurile și ofrandele credincioşilor, însă, după exemplul apostolului Paul, un mare număr dintre ei lucrează, totodată, în vreo meserie onorabilă.

Mult timp, comunitatea creştină rămîne o mică societate –precum era asociația evreiască de pe pămînt păgîn– ai cărei membri sînt egali sub aspect religios, în care, prin urmare, deținerea de funcții pune, între cei care au și ceilalți, o diferență de fapt, dar nu de *specie*. Lucrul acesta se schimbă treptat. Atît timp cît există ideea suveranității practice a Spiritului, care suflă încotro vrea el, nu există nici un mijloc de a stabili o distincție durabilă între cleric și credinciosul inspirat, și, repet, nu acesta este, încă, sensul lui *ordinatio*. Legal, un simplu credincios poate, la nevoie, să boteze, să predice, să consacre euharistia, să administreze penitența. Clerul se străduiește pe cale naturală să restrîngă și chiar să suprime această facultate, care îi

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

limitează propria sa importanță. Evoluția hirotoniei –în sensul unui sacrament socotit ca fiind în măsură să confere celui ce o primeşte privilegiile permanente ale Spiritului, pentru a exercita cutare sau cutare funcție, în acelaşi timp în care, practic, din adunare dispare inspirația individuală– pune cîte puțin pe credinciosul simplu, pe *laic*[133], într-o situație inferioară şi pasivă în raport cu clericii.

În a doua jumătate a secolului al II-lea, o curioasă mişcare pietistă, începută în Frigia, la instigarea unui anumit Montanus, tinde în mod energic să înapoieze inspiraților primul loc în Biserică şi să readucă clerul la simpla administrare a comunității, însă insuccesul montanismului[134] grăbi încă şi mai mult rezultatul împotriva căruia se răsculase. În adevăr, comisese un anacronism.

V

Este evident că evoluția internă a comunităților creştine, în primele două secole, le-a condus pe acestea la concepția şi –cel puțin virtual– la realizarea *ideii de Biserică catolică*, ceea ce este cu totul altceva decît reprezentarea paulinică a Bisericii lui Dumnezeu. De fapt, nu mai este vorba doar de o uniune de inimi frățeşti în cadrele aceleiaşi speranțe, simbolizată sau exprimată prin invocația comună, peste tot, a „aceluiaşi nume divin",

[133] Cuvîntul grecesc λαός semnifică 'popor', λαίκος, aşadar, este individul aparținător de poporul creştin. (n.a.)

[134] Mişcare eretică din sînul creştinismului, începută în a doua jumătate a secolului al II-lea, înainte de momentul tolerării creştinismului, la inițiativa lui Montanus, un frigian care, împreună cu două femei, Priscilla şi Maximilla, pretindeau a fi inspirați de Duhul Sfînt, care i-ar fi binecuvîntat cu viziuni extatice şi revelații. Priscilla chiar a pretins că l-a văzut pe Isus Christos în formă umană, consecința alegației fiind, desigur, excomunicarea. La rîndul său, Montanus pretindea a fi primit revelații directe de la Duhul Sfînt. De altfel, socotind că împlineşte şi completează învățăturile apostolilor, montanismul (care prezintă similarități cu secta penticostalilor –deşi aceştia se revendică de la alte texte–, şi cu mişcările spiritualiste) se considera a fi o religie a Sfîntului Spirit, care dădea viziuni extatice credincioşilor săi, acestea fiind singura formă reală de creştinism, iar nu cea sobră şi disciplinată, ce caracteriza creştinismul ortodox din acea vreme. A fost declarat ca erezie de către Conciliul de la Niceea. Unul dintre cei mai celebri montaniști a fost Tertullian. (n.trad.)

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

înaintea căruia toată creația își îndoaie genunchiul. Este vorba de o unitate de credință, de rituri, de practici, de spirit, de disciplină și, de asemenea, de un principiu comun al direcției generale, în așteptarea constituirii organismului care –necesar fiind de acum înainte– îl va explicita și aplica. În fond, ideea catolică pare să se tragă, mai cu seamă, din două componente esențiale, una ținînd de planul practicii, cealaltă de cel al teoriei.

Încă de la sfîrșitul secolului al II-lea, Tertullian exprimă convingerea curentă spunînd că *creștinii formează un corp*, ale cărui membre trebuie să rămînă unite pentru binele tuturor și pentru consolidarea adevărului. Altminteri, această uniune fraternă nu are încă alt fundament decît ideea că el *trebuie* să fie consimțămînt al tuturor, încă nefiind vorba despre subordonarea cutărei Biserici cutăreia –prin care, oricum, problema ar fi fost mai simplă. Nu vreau să probez decît cu atitudinea sfîntului Ciprian[135], episcop de Cartagina în secolul al III-lea –mare apostol– față de Ștefan, episcop de Roma, împotriva căruia ridică întreg episcopatul african, pentru o chestiune de disciplină, afirmînd dreptul imprescriptibil al oricărei Biserici de a rămîne stăpînă la ea acasă. Ideea de *corp creştin* s-a născut, de fapt, din contactul repetat între diferitele comunități, din întîlnirile între episcopi, din schimburile de scrisori privitor la chestiuni presante pentru toți –precum fixarea datei Paștelor, sau atitudinea care era de adoptat față de noile doctrine.

Cealaltă componentă o constituie *ideea de credință catolică*, care, mai întîi, se referă la credința comună, generală, opusă credinței particulare și excepționale, așadar eretică. Am spus deja că, în opinia curentă, această credință *normală* este pur și simplu aceea a apostolilor, conservată printr-o

[135] Sfîntul Cyprian (secolul al III-lea), episcop de Carthagina, scriitor creştin, retor, martir. La jumătatea secolului are o dispută cu Papa Ștefan I, privitoare la validitatea botezului, atunci cînd este acordat către eretici. Ştefan declară că, în cazul în care ereticul botezat, devine apostat, apoi revine în Biserică, botezul este valid, nefiind necesară rebotezarea, în vreme ce Cyprian susține că, pentru a primi Euharistia, apostatul pocăit trebuie rebotezat. Cum Cyprian mai avea de partea sa cîțiva episcopi africani, Ştefan I a făcut apel la autoritate, invocînd superioritatea opiniei sale întrucît aparținea sfîntului Scaun. Răspunsul lui Cyprian a fost că autoritatea episcopului de Roma este egală cu a oricărui episcop, nu superioară. (n.trad.)

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

tradiție imuabilă în Bisericile pe care aceştia le-au fondat. Ca un corolar inevitabil, Bisericile declară că în afara acestei credințe nu există mîntuire. Această opinie este dezvoltată de către sfîntul Irineu, episcop de Lyon în ultimul sfert al secolului al II-lea[136]. Ea are drept consecință practică favorizarea preeminenței onorifice –pînă atunci cea mai bună– a Bisericilor *apostolice*, adică începerea determinării a ceea ce s-ar putea numi viitoarele cadre administrative ale catolicității. *Metropolitanii* nu apar oficial decît la începutul secolului al IV-lea, însă ei există cu mult înainte. Altfel spus, marile Biserici, cele din marile orașe, exercită puțin cîte puțin asupra comunităților mai mici cu care se învecinează, o influență care seamănă cu hegemonia. Conciliile secolului al IV-lea, cînd vor recunoaşte autoritatea episcopilor *metropolitani*, nu prea vor mai avea decît de confirmat şi regularizat ceea ce deja exista.

Dacă ne gîndim o clipă la condițiile favorabile pe care le întrunea Biserica de la Roma pentru a dobîndi întîietatea în Occident, nu ne va mira faptul că aceasta îşi va împlini cîndva destinul.

I se spunea fiica apostolului Petru, al cărui scaun şi al cărui mormînt crede a le deține. Apostolul Paul o vizitase şi, dîndu-şi sufletul sub securea călăului, în preajma uneia dintre porțile oraşului, dublase opera apostolică a

[136] Sfîntul Irineu din Smyrna (secolul al II-lea), episcop de Lyon, părinte al Bisericii, apologet cu o contribuție însemnată la formarea şi evoluția creştinismului. O mare parte a activității sale s-a îndreptat împotriva gnosticilor, celebra sa lucrare, *Adversus Haereses*, fiind o scriere polemică prin care combate gnosticismul. Încercînd să stabilească nişte cadre clare, unitare şi coerente pentru creştinism, Irineu subliniază importanța, în cadrul acestuia, a trei elemente: episcopatul, Sfînta Scriptură şi tradiția. El accentuează importanța şi rolul autorității conciliilor episcopale, ca factor al unității creştinismului şi necesitatea credincioşilor de a urma hotărîrile care emană din aceste concilii. În opoziție cu gnosticii, care credeau că dețin adevărurile supreme de la însuşi Isus, Irineu arată că, fiind descendenți ai apostolilor, episcopii constituie custodele şi indicatorul cel mai sigur al felului în care trebuie înțeleasă Sfînta Scriptură. El subliniază că lanțul tradiției şi învățăturii este garantul păstrării şi asigurării dreptei credințe, marcînd, totodată, importanța primatului episcopului de Roma. În ceea ce priveşte Sfînta Scriptură, Irineu pledează în direcția stabilirii caracterului canonic al celor patru Evanghelii, alături de Vechiul Testament, el fiind cel care unifică preferințele diferitelor Biserici şi cel care arată că Evangheliile lui Matei, Marcu, Luca şi Ioan sînt canonice. (n.trad.)

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)

lui Petru. Încă devreme, comunitatea romană era numeroasă şi bogată –după cum o mărturisesc catacombele sale–, iar generozitatea pomenilor sale faţă de alte Biserici o făcu să fie numită de către Ignatius *„preşedinta carităţii”*[137]. Prestigiul capitalei imperiului s-a răsfrînt asupra ei cu mult timp înainte de a se gîndi să exploateze în folosul propriu diferite texte evanghelice prin care să-şi întemeieze primatul jurisdicţional. Celelalte Biserici din Occident –printre care se numără şi ea, de altfel, poate cea mai veche şi, pentru multe, fiind Biserică-mamă– nu se opuseră să-i recunoască o întîietate onorifică care se impune.

Astfel, încă din pragul secolului al III-lea, Bisericile au căpătat o organizare ale cărei cadre le vor conserva măcar, şi care vor încerca să dăinuie. De asemenea, Biserica universală începe să iasă din sfera abstractului şi a visului, spre a se împlini în uniunea şi confederaţia Bisericilor particulare. Viitorul nu va avea decît de dezvoltat în mod logic premisele încă de pe acum puse.

Reţinem că această organizaţie de creştini, în comunităţi disciplinate şi închise, în aceeaşi măsură ca şi această tendinţă spre catolicitate, par să favorizeze exclusivismul creştin, să accentueze aerul de opoziţie pe care îl ia credinciosul faţă de necredincios, ostilitatea societăţii creştine faţă de societatea necreştină. Privind lucrurile îndeaproape, se observă că Bisericile nu sînt deloc –după cum îşi închipuie că ar fi– izolate de mediul lor, că, dimpotrivă, ele trăiesc în acesta, şi că ele constituie minunate organe de reducţie, de absorbţie sincretistă a tot ceea ce păstrează valoarea unui aliment religios în religiile care îl înconjoară. Toate acestea, în vreme ce tendinţa catolică favorizează punerea în echilibru, combinarea într-un tot coerent a achiziţiilor particulare şi neasemănătoare. Încă din acest moment, în Biserică, se pot întrevedea în germene raţiunile profunde care vor explica schimbarea radicală a Statului şi a societăţii în secolul al IV-lea.

[137] În adresa *Epistolei sale către romani*: προκαθημένη τῆς ἀγάπης. (n.a.)

BDD-B621-11 © 1921; 2011 (trad.) Ernest Flammarion; Casa Editorială Demiurg
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:25 UTC)